

Håkan Andersson

Forskartyper

Några typdrag i en rättsvetenskaplig typologi
– samt några atypiska tankar om balansering
av olikheterna

Inledande ord om balanserande reflektion

Rättsvetenskapen kan, och bör, bedrivas på en mängd olika sätt, varigenom relationen till praxis också blir mångskiftande. Olika författare har olika ideal, men också för en och samma individ kan tillvägagångssätten variera, beroende på tidens gång, textens syfte och den förväntade publiken. Mötet mellan doktrin och praxis är ju dessutom – såsom alla goda möten – en dubbelsidig affär, där idéernas inverkan går åt bägge hållen och där man således både ger och tar; man kan därmed ställa frågor kring såväl sätten för doktrinens påverkan som de skiftande influenser praxis ger olika forskare i deras rättsvetenskapliga arbete. För att belysa att vi lever i en vetenskapligt öppen tid utan alltför tvingande bud och restriktioner, kommer nedan en mångsidig (men dock ytterst kortfattad och på få sidor tecknad) bild av varierande forskningsstilar att presenteras. Idag finns ingen enhetlig standard för hur doktrinen ”skall” vara, utan var och en får söka sig sin väg, genom att medvetet förhålla sig till varierande inriktningar och tekniker. Därvidlag kan man begrunda hur dessa synsätt passar ens orientering (som kan variera i olika sammanhang) samt hur de tas emot av rättsvetenskapen och den praktiserade juridiken; man kan överhuvudtaget fundera över karaktärsdrag och möjligheter. Det handlar om en reflektion – därmed delvis en självreflektion – kring typdrag i forskarnas inställning till arbete, arbetsmaterial och arbetsresultat. Just genom att söka lyfta fram dylika skiftande karakteristiker – karikatyrer om man så vill – kan den följande texten måhända ge upphov till några

lättssamma (i betydelsen lätt kåserande) meditationer kring för- och nackdelar med de många valmöjligheter som finns. Istället för att entydigt förfäktat en viss idealmodell, är föresatsen ärligt att sätta igång tankar kring den möjliga variationsrikedomen; och introspektivt kan denne författare likaså ärligt tillstå, att han själv känner igen egna drag från flertalet av de i denna artikel tecknade forskartyperna. Alla ”typerna” nedan (med ett undantag) har sina positiva och negativa sidor, och idén är att man med denna typologi ska kunna notera och fundera över olika balanspunkter. Framställningen följer skrattspegelns form genom att först gestalta en något förvrängd forskartyp (första stycket under varje rubrik), varefter det som initialt föreföll vara en karikatyr vänds till ett framhävande av de affirmativa och konstruktiva dragen (andra stycket). (För att få en direktare ton försöker jag, i de löpande beskrivningarna av typerna, att undvika upprepningar av alltför abstrakta typbeteckningar; och eftersom jag själv är man, väljer jag i dessa situationer det personliga pronomenet ”han” – men därigenom är ingen normalisering eller exkludering avsedd.) Sedan hela typologins kabinett är genomgången, kommer förhoppningsvis budskapet om balansering och mångsidig valsituation att framträda än tydligare. I det berörda mötet mellan akademins och praktikens jurister, torde tanken på typdragens avvägning innebära såväl en introspektiv besinning för forskaren, som en intresseväckande observation vilken kan ge olika bemötanden hos praktikern. Och även inom sig själv kan forskaren upptäcka och balansera sina olika jag (förhoppningsvis utan att bli schizofren). Eller som Johan Henric Kellgren skaldar i ”Mina löjen” (1778):

*”Håll upp!
Jag nog min dårskap ser
Jag, som en ann, åt svaghet skattar
och då jag högt åt andra skrattar
jag åt mig själv i tysthet ler”*

Typ (1) – Den protokollförande rättsdogmatikern

Under ett nedtonat betonande av ”traditionell rättsdogmatisk metod” bokför denna normalforskare vad de noga avgränsade rättskällorna, på ett otvetydigt säkerställt sätt, förmedlar om de kringskurna tillämpningsfrågorna, begreppen och specifika rekvisiten. Den övergripande – men sällan explicit formulerade (och än mindre reflekterade) – forsknings-

frågan, handlar om att fastställa vad som är "gällande rätt" med avseende på det noga utstakade spörsmål som utredningen inletts med. Denna forskartyp har en förutbestämd plan, som han utan oväntade avvikelser följer till punkt och pricka; han går då igenom källorna och talar om vad som är gällande rätt och vad som inte är exakt belagt, utifrån en snäv läsning av just de exempel och situationer som källorna kan ge "säkra" besked om. Utanför detta trygga område, känner idealdogmatikern sig lite obehaglig till mods; därför manifesterar han gärna de tydliga gränserna för sitt revir, genom att avfärda tolkningar med ett bredare teoriperspektiv såsom just "osäkra" och "utan direkt stöd" i de källställen som redan fått definiera gällande rätt. När problemgränsen nås – vilket tyvärr väldigt snabbt inträffar i denna säkert protokollförda värld – får han lakoniskt retirera med konstaterandet, att "rättsläget är oklart" (och för att inte heller här säga för mycket, utbyts gärna det så definitiva "är" till "torde vara"). Protokollföraren avhåller sig gärna från teoretiska läror eller större förklaringsramar – just eftersom de inte redan är sanktionerade av källorna – och disponeringen av materialet följer därför ofta redan givna problemuppdelningar. Men inom dessa ramar kan han stundtals tillåta sig att notera, att andras teorier inte alltid är tryggt förankrade i den minsta nämnarens pålitliga hemvist. Såsom hantverksideal ser han att enligt metodplan 1A på ett förutsebart, fantasilöst och småtråkigt oklanderligt vis sätta sig på protokollförarens plats – som även någon annan likasinnad hade kunnat inta – för att där pliktskyldigt dokumentera vad källorna säger om gällande rätt i de ärenden de behandlar.

Men är det så illa då? Varför ironisera så ohämmat över företrädare för företräden som fler än den inbitna kretsen borde företräda? (Och motsvarande frågor och svarsstötar kunde inleda andrastycket i samtliga typologier nedan – för säkerhets skull upprepas framställningssidén, att medvetet karikera och polarisera olika sidor och responser ... för att efterhand frammana en fördragsam balansering.) Faktum är att denna forskartyp alltid haft stor potential att få genomslag i praxis; den trygga och oförvitliga genomgången av källorna – inklusive den varsamma hållningen till äventyrliga utflykter och övertolkningar – har gett honom ett välförtjänt renommé, såsom tillförlitlig och omdömesgill uttolkare av den med rätta gällande rätten. Noggrant fotarbete och samvetsgrant studium av basmaterialet är helt enkelt – och ska så vara (enligt min uppfattning) – grundplåten för all seriös forskningsverksamhet. Därifrån kan en mer fantasirik, konstruktiv och utmanande rättsvetenskaplig ansats byggas upp. Då kan ett friare förhållningssätt till källor och tra-

ditioner stegvis utformas ... men protokollföraren ger oss det viktiga mementot, att ”fria åsikter” inte kan ersätta eller i sig själv utgöra källor för ett seriöst juridiskt resonemang.

Typ (2) – Den osjälvständiga uppreparen

Denna nära släkting till protokollföraren (Typ 1) har än lite svårare, att nå en egen bild av den helhet som studeras. Därför liknar texterna en aning resultatet hos den PM-skrivande studenten, som tragglar sig igenom vad andra redan skrivit, varvid man upprepar dessa tidigare skrivelser. Det osjälvständiga förfaringssättet märks i att ingen egen analytisk linje kan urskiljas, utan texten blir endast ett sammanläggande av tidigare inlägg. När uppreparen väl ser detta, är det för sent att påverka textens utformning; då tar han till knepet att ”tycka till litegrann” – såsom det sista av de sålunda redovisade inläggen.

Detta sätt att skapa ett eget budskap får aldrig något större genomslag, men om det är väl genomfört kan det förvisso passera som just en repetitiv summering. Det ofta något valhända utförandet gör dock, att man inte alltid kan lita på att summeringen ger en rättvisande totalbild. Förvisso ska aldrig ett noggrant studium av vad andra redan kommit fram till negligeras – motsatsen är mycket värre – men bättre genomslag når den som tar materialsamlandet som en nödvändig startpunkt för det egna bearbetandet, inte något som i sig är värt att presentera som en slutprodukt.

Typ (3) – Den frifräsande frirättaren

Här finns ingen oro för inskränkande krav enligt någon rättskällelära, inte heller någon läsning vid tidskrävande detaljgranskning för att successivt underbygga resonemanget. Utan vi skådar istället en suveränt ohämmad själ, som från en upphöjd position har vunnit en insikt i vad rätten ”egentligen” går ut på, varför han kan nå dit på ett lite friare sätt ... så blir det ju likväl ”rätt” till sist. Den renodlade frirättaren är ett tämlig rart (i betydelsen sällsynt) kreatur i den av doktorsexamen utskilda faunan, men förekommer i desto rikare förekomst inom de per definition friare skribenternas följe. Även den dömande maktens företrädare har sin ranson av frifräsare, som emellanåt bekänner sin tilltro till naturrätten – eftersom man då får tycka till som man vill. Den stora nackdelen är att man bara ytligt och tillfälligt anknyter till källorna, och därvidlag plockar argumenten ur sin rättsliga och resonemangsmässiga kontext; överhuvud-

taget löper frirättaren risken av villkorlighet och ständiga systemfel, då de föreslagna (snarare förespråkade) lösningarna måste sättas in i större sammanhang. Frirättaren är därför en utpräglat situationskännande figur.

Om man än inte tar all inspirerad ingivelse som gudsord, bör man likväl kunna erkänna värdet av kreativt tänkande samt ha en öppenhet för ”sunt förnuft”, istället för enkom formellt begränsande krav. En rutinerad jurist har – särskilt efter lång verksamhet som domare, advokat etcetera – en sådan stor erfarenhetsbas av yrkeskunnande, att det vore förmätet att inte ta emot synpunkterna (bara för att de inte uppfyller alla formella krav). Det handlar om vad man, i brist på bättre uttryck, brukar kalla en professions ”tysta kunskap”; problemet är bara att vetandets outtalade karaktär gör att alla vederläggningar blir omöjliga – och samma predikament gäller ju för beläggen. Så även om somliga domare kan känna sig övertygade av sina egna friare men förnuftiga resonemang, kan rättsvetenskaparen inte räkna med en lika god jordmån för hävdanden av sitt (formellt) föga underbyggda fria förnuft.

Typ (4) – Den ofullbordade encyklopedisten

Här ser vi en hårt arbetande – åtminstone högt syftande – men aldrig nöjd forskare. Strävans mål är att varenda delfråga och vartenda partikulärt fragment ska kunna insättas i sitt historiska, komparativa, begreppsliga fack och så vidare. Hans forskningsiver skapar ständigt nya ringar på ringarna i vattnet, och han vill hoppa ned i dem allihopa i sökandet efter oceanens hela yta och djup. Han vill inte ”fuska undan” saker, eftersom han ständigt upptäcker att det för en minimal bifråga – i utkanten av periferin – finns ett tiotal tyska doktorsavhandlingar, som han ännu inte fördjupat sig i (och dessa verks fotnotsapparater kan i sin tur ge upphov till vidare sökanden). Kort sagt, han blir aldrig färdig.

Den som bokstavligen aldrig blir färdig, får heller inget inflytande på den vidare diskussionen i vetenskapen eller rättstillämpningen. Men om encyklopedisten kan uppmuntras eller luras till att presentera några skärvar från verkstaden, har dessa bidrag en god prognos att bidra med starka – och per definition välunderbyggda – argument och klarlägganden av samband. Det är positivt att kunna se större bilder och kontexter, men någonstans kan det också vara nyttigt att sätta in ett kolontecken som säger: Och detta föranleder följande (då lärda) betraktelse. Eller annorlunda uttryckt, den som föresatt sig att säga allt om allt, upplevs ofta inte säga något intressant om något alls.

Typ (5) – Den ofullbordade teoribyggar

Nu handlar det om en syssling till encyklopedisten (Typ 4), nämligen en mycket teori- och metodintresserad forskare, som lägger ned så mycket tid på att studera verktygslådan ... att han glömmer använda verktygen. Han bygger och slipar på sin metod och sin teori, men kommer inte till skott att tillämpa eller ens pröva den på några verkliga och relevanta rättsliga problem. Typiskt nog åstadkoms därmed aldrig någon initierad rättsfallsanalys, eftersom teoretikern bara ser de stora metodfrågorna – inte hur de används för att konkretisera och utveckla rätten. Just oförmågan att kunna säga något väsentligt inom den materiella juridiken, gör att teoribyggar helst söker sig till allmän rättslära. Alternativet är att inom sitt materiella ämne bli stående lite utanför som mystiker eller poet (enligt Typ 21–22 nedan).

Och inget ont i att ägna sig åt rättsläran. Men avseende denna antologiska tema om mötet med praxis, innebär denna flykt undan de specifika materiella frågorna till de allmänna teori- eller metodfrågorna, att inflytandet blir ytterst ringa. Även forskningens betydelse för de materiella rättsliga ämnena undergrävs något, genom de alltför allmänna teorierna. Men detta faktum ska inte undanskymmas, att den teoretiska fördjupningen givetvis kan vara väldigt betydelsefull, varför denna forskartyp därmed indirekt kan influera andra mer jordnära forskare ... som sedan kan utöva inflytande på praxis.

Typ (6) – Den komplicerade trivialförkunnaren

Den ovan nämnda teoribyggar (Typ 5) riskerar också dilemmat, att med en komplicerad apparatur förkunna ytterst triviala rättsliga elementarsatser. Med skarpsinnigt, logiskt eller abstrakt analyserande kan då ett formelspråk byggas upp, där man med ett övermått av tekniska och teoretiska termer kan uttrycka att ”den som har en rätt har en rätt” eller ”det efterföljande ligger inte före i tiden” och så vidare. Det fina i kråksången är dock, att ingen kommer att märka dessa logiska självklarheter, utan man ser bara en avancerad nomenklatur – och blir då rejält imponerad av det tankedjup som teoretikern ådagalagt. Eller inte?

Som sagt, risker finns med all teoretisering, men för att inte bara bli en primitiv faktaupprepare, måste forskaren få försöka säga något utöver vad var och en direkt ser. Mementot är dock, att man bör ha ett materiellt intressant budskap först, innan man lägger på en teoriapparat. Har man

det, kan säkert teorin bidra till att man slipar verktygen lite extra skarpa. Men utan budskap så blir vare sig rättsvetenskapliga kollegor eller domstolarna särskilt tagna av en svår teknisk utstyrsel ... utan tänker nog istället lite på sagan om kejsarens nya kläder.

Typ (7) – Den dogmatiskt metodfrälste

Denna forskartyp har funnit den fantastiska allenarådande metoden, som uppfattas som något av en troslära och osvikligt leder honom rätt genom rättslivets alla mysterier. Den metodfrälste känner en stor tillfredsställelse, då allt flyter på nästan rent mekaniskt, varvid han ständigt levererar nya rättsdogmatiskt säkra lösningar, som kan efterhandsprövas genom att man följer de färdiga stegen i metoden. Rättsekonomiska kalkyler, utifrån fixa utgångspunkter om den lämpligaste kostnadsplaceringen och liknande, kommer på så vis att generera ganska förutsebara resultat. Systemteorier visar hur enskilda lösningar alltid faller ut, om man väl accepterar det stora systemet. Allra enklast blir arbetet för exempelvis en teleologist, om denna tillåter sig att jobba utifrån tämligen stora ändamålsvisioner om vad normallösningar upprätthåller för funktioner; istället för att i de problematiska, avvikande fallen behöva fundera på om (likaså) problematiska och avvikande värderingar bör appliceras, vet ju den frälste att samma verkningar ska uppnås i de atypiska som i de typiska och oproblematiska fallen. Om han vet att konsumentskyddsregeln har som ändamål att skydda konsumenter, ska därför även det krångliga tillämpningsfallet tjäna detta ändamål ... varför lösningen just blir att konsumenten skyddas. Och utifall typiska skadeståndsmål föranleder rättsföljden skadestånd – under åberopande av de stora funktionerna prevention och reparation – så vet teleologisten, att man även i de svåra målen ska sträva efter samma lösning; resultatet blir att skadestånd alltid ska utgå ... för ju mer skadestånd desto mer prevention och reparation etcetera och så vidare i all oändlighet. Livet leker, alltid idealiska lösningar som alltid ger samma svar utifrån samma metod. Metoden kan då bli en tämligen tunn soppa, som kokas ihop på ständiga trosvissa påståenden om samhällsverkningar, beteendestyrning och liknande utifrån en på metodiskt vis nådd teoretisk lösning (som om folk i gemen handlar utifrån en föreställning om teoriprogram och detaljerade rättsavgöranden med subtila resonemang).

Förvisso är det givetvis bra med ramar kring verksamheten, men vissa metodprogram ligger för nära enkla "alltid gällande" lösningar, som blir självförklarande – och därför mer snärjer än öppnar resonemangen. Ett

memento att beakta, med andra ord. Annars är metodisk medvetenhet och färdighet goda egenskaper, som uppskattas i praxis, eftersom de praktiskt verksamma ser hur resonemanget byggt upp, varvid man kan pröva och överpröva slutsatserna. Även om alla inte alltid behöver hålla med om den slutliga lösningen, erhålls likväl en välgenomtänkt ram för ett resonemang – som andra kan fortsätta i andra riktningar.

Typ (8) – Den praktiska pragmatikern

Man kan ha högst varierande teoretiska infallsvinklar på vad som är praktiskt, liksom man praktiskt kan syna vad man kan få ut av det teoretiska. Kort sagt, dessa beteckningar sätter igång ett språkspel, och om man uppmärksammar de därmed skapade konnotationerna kan man iakttä en forskartyp, som framhäver det praktiska värdet av sin teoretiska insats. Därmed anslås ett förståndigt och konstruktivt synsätt med en – åtminstone hävdad, eller underförstådd – förståelse för rättsområdets faktiska behov av problemlösningar. Så kallade ”praktiska lösningar” blir levererade, och forskaren förhåller sig till praktisk kunskap om vad praktikerna kan förväntas vilja ha, utifrån en praktisk förståelse av daglig-rutinerna som upphöjs till en teoretisk (men inte alltför rigid) nivå, där den samlade kunskapen finns om vad som vore önskvärda lösningar för dem som ”egentligen” fattar området. Man kan jämföra med vad som ovan nämndes om det tysta yrkeskunnandet som bakgrund för frirättaren (Typ 3). Formuleringar om vad marknaden kräver, vad som är rimligt för branschen eller vad som är gynnsamt för ett fungerande näringsliv blir då legio. Risker med denna retoriska aktivitet, är att pragmatiken går på tomgång; åberopandet, eller åkallandet, av vad som utsägs vara praktiskt kan bli den teorifasad som legitimerar lösningarna – utan att strängt taget uttrycka mer stöd för den ”goda” lösningen än att den är (eller sägs vara) ”god”. Kanske får vi en ytterst teoretisk – eller rentav verklighetsfrånvärd – diskussion bakom den praktiska språkdräkten. Hänvändelsen till praktikens krav kan dessutom ibland bli direkt tomma floskler, såsom då det föreslås att domstolarna ska ges utrymme att göra en allsidig värdering av samtliga omständigheter och däri laga efter läglighet. Kort sagt, även om ett sådant budskap kan låta lockande (och praktiskt) för praktikern, är det ju inget man behöver rättsvetenskaplig analys till stöd för. Att från teorins horisont påbjuda att praktiken får göra som den vill, är ju bara att fly med den stukade rättsvetenskapliga svansen mellan benen.

Det är något att se upp med i alla fall. Men annars är det otvivelaktigt

positivt med en (viss) förankring i de ofta förekommande problemen och deras bemötanden bland praktiker. En sådan kunskapsbas ger en empirisk relevans, som kan appellera till en insatt publik. Risken kan dock vara, att ständiga hävdanden av praktiska lösningar tenderar att låta rättsvetenskapens övriga uppgifter – system, begreppsanalys, argumentationsinventering med mera – försummas, då pragmatikern höjer sig för lite. Men pragmatism är alltid positivt som motvikt mot dogmatism. Eftersom avvägningar och därmed kompromisser ofta är betydligt mer styrande än fasta strikta rättigheter, kan den praktiska konkretionen vara en god väg att vandra. Men bara om det verkligen finns ett mer systematiskt stöd, än de tillfälliga upplevelserna av praktikers önskemål. Om rättsvetenskapen lyckas förena en pragmatisk avvägande analys med det praktiska rättslivets konkretiserande erfarenheter, torde det finnas goda möjligheter till genomslag.

Typ (9) – Den breda (uppsvullna) allvetaren

Idealet för denna breda forskare är att från en hög och säker position greppa hela rätten – eller åtminstone en stor del av den. Vi känner igen stilen från den ovan berörda encyklopedisten (Typ 4), men vi kan nu se hur ambitionen kan ta sig uttryck på två diametralt olika sätt. Antingen kan idealet framtvinga nya allt större boxar att placera de mindre boxarna i; då är risken stor att inget projekt någonsin blir klart, eftersom den från början hyfsat avgränsade frågan vidgats till de allmänna ramarna för hela rättsområdet, rättskulturens utveckling, bakgrunden i de romerska instituten och sen hela vägen ut i samhällslivet och olika samhällsförhållandens påverkan på rättsdiskursens inriktning. Med andra ord, lagom till 235-årsdagen kan en första preliminär delrapport avläggas (men de flesta lever inte så länge ... och om så vore fallet skulle säkerligen ändå tålmodet tryta). Den andra responsen är högrävande, besserwisseraktiga samt alltför självsäkra och odetaljerade synpunkter utifrån en vag referens till den totala behärskningen; resultatet blir då snarast att analysen förlorar i skärpa, eller att den tillfälligtvis fångar upp något fragment som sägs gälla som indicium på totalitetens påverkan.

Bildning, bredd och stor kunskapsörst är givetvis oundgängliga egenskaper hos en forskare. Om man dock accepterar livets begränsningar – samt beaktar Sokrates ord om att den visaste är den som vet vad han inte vet (således det mesta) – kanske man kan rikta sin energi mot att gräva djupare där man står, istället för att gräva upp hela jorden. Rättens nutida

komplexitet gör att få – uppriktigt sagt: ingen – verkligen med anspråk på expertis kan uttala sig över alltför stora ytor. Den som försöker blir gärna avslöjad som charlatan. Men inom avgränsade ämnesområden bör – snarast ”skall” – forskaren efter något decennium i princip kunna ha en god överblick över allt som skrivits. Då kan den bildade forskaren verkligen bidra med initierad analys, som kan få stort genomslag även i praxis.

Typ (10) – Den smala (utmärglade) specialisten

Den inverterade halvbrodern till allvetaren (Typ 9) kan överhuvudtaget inte uttala sig om något alls, utanför sin hermetiskt avgränsade lilla låda i den stora byrån. Han väljer då gärna ett avhandlingsämne som det bara finns ett enda prejudikat om, samt avgränsar ytterligare den lilla delaspekten X, så att inga vidare jämförelser behöver anställas. Därefter definierar han sig som den enda X-forskaren, och väljer att resten av livet avgränsa bort allt fler sidor av sin minimala forskningsfår. Slutmålet är att veta allting om ingenting.

Visst kan man raljera om inskränkthet och kringskuret allmänintresse, men för den (antagligen lilla) krets som sysslar med just X-frågan, kan den smala specialisten bli en ytterst trovärdig och uppskattad hjälpreda. Och som han brukar säga, det är ju bättre att vara en (medel)stor fisk i den lilla dammen än ett yngel i oceanen. Dessutom bättre med en fjäder i hatten än hundra kråkor i skogen (eller tusen kajor runt domkyrkotornet).

Typ (11) – Den icke perfekta perfektionisten

Krav kan vara inspirerande eller förkävande, men den som uppställer omöjliga pretentioner lär både må dåligt ... och skriva i ringa mängd. Som något av en försvarsmekanism kan man då möta perfektionisten, som säger sig vilja vara sparsmakad i sin produktion och vänta med publicerandet av sina rön tills han nått den ultimata utformningen. Han skriver fyra ord på förmiddagen, och raderar sedan tre av dem efter lunch. Vartannat – eller vart tredje eller femte – år kommer så en tiosidig liten (men kanske naggande god) artikel. Tyvärr är det inte alltid så, att omvärlden då uppfattar det perfekta genomförandet av den medvetet restriktiva och effektiva stilen ... utan många ser bara lathet eller till och med oförmåga till genuint arbete.

Noggrannheten är onekligen positiv, men för att nå någon som helst grad av inverkan krävs faktiskt både kvalitet och kvantitet. Det kan därför

tyckas onödigt och improduktivt, att kväva sin egen kreativitet bakom en mask av perfektionistambitioner. När spärren väl släppt, och författaren fått igång sin skaparådra, kommer troligen talet om självpålagd restriktion att flyga iväg som en onödig bortförklaring. Den som inget skriver är ingen författare, och då hjälper det inte att han tycker, att han egentligen är så mycket bättre än alla mångskrivare.

Typ (12) – Den mönsterletande kartläsaren

Den rättsliga mångfalden och dess måhända motstridiga karaktär är inget som avskräcker denna forskartyp. Han tycker sig under ytan, bakom och bortom de olika källresponserna ändå se ständigt nya mönster som kan framläggas, såsom utgörande en slags disharmoniernas harmoni. Han bryr sig därvidlag mindre om den enskilda detaljen som sådan, utan lever mer i strukturernas värld – särskilt de mönster som han själv ritar i sin alltmer vittomfamnande karta över den juridiska världen. Huruvida mönstren finns och kartan är en bild av verkligheten är inte så trängande frågor, utan mönsterletaren skapar själv både sin värld och sin världskarta.

Viljan att se mönster bakom mångfaldens myller, bör dock inte underskattas som en självgående kreation efter tycke och smak. Man kan jämföra med konstruktörerna av storstädernas tunnelbanekartor, som genom att lägga raka streck horisontellt, vertikalt och i 45 grader lyckas frammana en tydligare bild av hur systemet fungerar (än om man exakt ritat alla kurvor och geografiska utsträckningar). Vi rättsvetenskapare skapar ju ständigt bilder av världen och rätten, och ju fler sådana förslag på mönster för ett rättsområde, en rättsfråga eller en delaspekt som man kan utvinna, desto mer medvetenhet kan frammanas kring vad vi alls diskuterar. Så även om dessa resonemangsstrukturer eller sambandsbilder inte nödvändigtvis direkt tas emot av domstolar, så torde de gestaltande tillnärmningarna ändå indirekt och i det långa loppet kunna påverka hur rättsfrågor diskuteras och hur lösningar motiveras.

Typ (13) – Den närläsande diskursuppfinnaren

Även här har vi att göra med en mönsterletare (Typ 12), nämligen en sökare som har ett starkt fokus på själva diskursen i källorna. Närläsaren vrider och vänder på formuleringarna, varvid ett mönster av betydelsebärande skiljelinjer görs gällande. Det är dock inte säkert att alla – inte ens de som ligger bakom de närlästa texterna – har förstått distinktio-

nerna och de ständigt nya differentieringarna som lyfts fram från när-läsningen. Många jordnära jurister tycker nog, att när läsaren övertolkar tillfälliga uttryckssätt i en HD-dom eller att han gör väl mycket av ett kommatecken eller ett reflexivt pronomen etcetera.

Nåväl, man får ändå acceptera att allt som väl förts in i diskursen, finns där just som en argumentativ möjlighet. Och att uppmärksamma distinktioner i en dom eller serie av domar – även om dessa ligger bortom intentionerna hos en domstol – kan vara en kreativ öppning för vidare-utveckling av den ständigt föränderliga rättsdiskursen.

Typ (14) – Den planerande karriäristen

För karriäristen är den akademiska miljön inte i första hand en andens tillflyktsort, där stor möda och mycket tid ägnas åt hårt fördjupande arbete med texter (mycket att skriva, men ändå mer att läsa för att få material för det seriösa skrivandet). Nej, universitetet är blott medlet för ett medvetet kalkylerande med hur stor nytta (avseende tjänstegång, referenser samt förmåner av olika slag) man kan få av respektive arbetsinsats. Optimalt blir då att nå största möjliga karriärförmån av minsta möjliga arbete. Att noggrant läsa allt material för att mödosamt skriva monografier eller analyserande artiklar utifrån ett uttömmande – eller åtminstone rejält tilltaget och noggrant penetrerat – material, blir då onödigt kringarbete istället för ett självklart ideal. Tvärtom gäller det att samla ihop billigare ”poänger”, vilka kan inkassera mer lättförtjänta meriteringspunkter i den formella CV-listan. Bland annat av detta skäl – men det kan ju bero på annat också (såsom lathet eller att skaparådran ebbat ut) – blir avhandlingen ofta den enda monografin i ett helt yrkesliv; istället för att tjäna som inträdesbiljett till akademien, blir denna bok därför en engångshändelse, med följd att en (alltför) stor del av det totala forskningsarbetet vid institutionerna utförs av de yngsta och minst meriterade forskarna (doktoranderna med andra ord). Meritpoäng sökes istället genom de lindriga arbetsuppgifterna med konferensarrangemang – gärna med dokumentation i en antologi (där man kan skriva det sammanfattande förordet, varpå man får goda poäng för redaktörskap) – att vara forskningsledare eller att söka intellektuellt helt okrävande administrativa sysslor. Och om man tycker det är jobbigt att bearbeta ett stort material, kan man söka en poänggivande bredd genom att åtminstone skriva några recensioner av andras böcker inom olika områden. Man kan också på konferenser snappa upp större teman som är på gång, varefter man kan skriva artiklar

som (utan eget grundarbete) presenterar spännande frågor. Överhuvudtaget letar karriärsten flitigt upp alla indikationer (i sakkunnigyttranden vid tjänstetillsättningar) om vilka enklare uppgifter som likväl kan anses förtjänstfulla i merithänseende. Ibland kan det synas nästan lite komiskt, hur mycket arbete som kan läggas ned på att få reda på hur man kan bespara sig arbete.

Denna forskartyp har dock omisskännliga förtjänster, som alla kollegor bör uppskatta. Det behövs organisatoriska begåvningar och driftiga arrangörer, som sätter lite fart på de inbundna bokmalarna – och som helt enkelt får hjulen att rulla. Och även utan egen större grundforskning, kan det mycket väl produceras intressanta artiklar, vilka fokuserar på större teman som andra mer utförligt jobbat med. Sådant kan absolut sätta spår i påverkan på både doktrin och praxis. Men om det egna monografiska, långsamt djupgrävande arbetet försummas, blir till slut kraften i skrivierna uttunnad, vilket inte är positivt för det nu omtalade genomslaget.

Typ (15) – Den ensidiga tesdrivaren

Nu möter oss en åsiktsstark personlighet, som har bildat sig en klar uppfattning om vad han vill komma fram till. En åsikt, en lösning, helt enkelt en tes som nu ska förfäktas, så att även den övriga världen blir lika övertygad och börjar tänka i samma banor. Det utmärkande draget hos tesdrivaren är att han mycket tidigt i processen finner sin ståndpunkt, varför han inte behöver besväras av dubier och motstridiga tankar eller alternativ. Ja, redan innan skrivandet påbörjas, rentav före källstudierna, är agendan satt; arbetet blir därefter en fråga om att i materialet finna stöd för tesen, och att i övrigt så snärtigt som möjligt bibringa läsaren den ljusaste och mest entydiga bild som går att åstadkomma. Denna forskartyp anser, att det viktiga för en rättsvetenskaplig författare är att ha egna idéer, som (han tycker) är originella och därför sticker ut. Ett allsidigt vägande av källornas tendenser åt ena och andra hållet, känns därför lite tråkigt och osjälvständigt. Det tar för lång tid och blir för jobbigt, att låta textens budskap växa fram efterhand och att testa invändningar – tesen riskerar ju då att bli urvattnad eller motsagd. Men egentligen är tesdrivaren inte så utstuderat taktisk i sitt undvikande av alternativa synsätt – utan när tesen väl är kläckt, ser han helt ärligt ingen anledning till tvivel, utan kan rättfram och obekymrat driva sin linje. Inom alla samhällsvetenskaper är tesdrivaren lätt igenkännlig – genom sin ensidiga, oba-

lanserade och oproblematiserande framtoning – och har därför ett dåligt anseende. Genrens företrädare bland statsvetarna har dock en given arena för åsiktsskriverier, nämligen dagstidningarnas ledarsidor; men för juristen finns inga seriösa tillflyktsorter av detta slag.

Men det kanske borde finnas sådana? Forskarens så kallade tredje uppgift (utöver forskning och undervisning) är ju att sprida kunskapen även utanför den trängre forskarvärlden. Detta traditionella folkbildningsideal har förvisso just gått, att göra forskningsresultat tillgängliga – exempelvis (förr) genom allmänna föredrag, men också (i lätt populariserad form) genom mediakontakter. Gott så, det kan väl ingen motsäga. Problemet är bara, att en redan initialt populariserad och förenklad skivlinje – exempelvis tesdrivarens – inte förmedlar vad som först producerats genom noggrant vederhäftigt vetenskapligt arbetet, utan tesdrivaren nöjer sig på en gång med den enklare varianten. Kort sagt, ett alltför flitigt fokus på tredje uppgiften, kan medföra en nivellering av den akademiska standarden. En förtjänst med tesdrivandet inom rätten är dock, att det kan åstadkomma intressanta resonemang, som också inom praxis kan vara användbara som stimulans. Avnämaren får då vara medveten om, att man får sig till livs ena polen i ett resonemang, men detta kan vara en god startpunkt för att se komplexiteten och söka ytterligare möjligheter inom diskussionsramen. Med nu nämnd reservation – att man aldrig får ta den ensidiga tesen som sista ordet – kan denna forskartyp få vidkännas en inspirerande roll för den praktiserande juridiken.

Typ (16) – Den narcissistiska narren

En nära släkting till tesdrivaren (Typ 15) är den forskartyp som – i erfarna, mogna och kunniga juristers ögon – gått något för långt i förfäktande av egna åsikter och framhävande av sig själv som forskare, person och eget ”varumärke”. Inom forskningen framträder denna typ alltmer (det växer nämligen till sig av ohejdade vana) såsom producenten av alltmer (som sagt, det tilltar) självcentrerade texter som alltmer (en växande svulst) handlar om hans egna ideal, förslag om hur allt borde ordnas, teser om att allt nu har svängt i linje med de egna idéerna eller kritik av att det sistnämnda ännu inte inträffat. Han sätter ogenerat sig själv i fokus, och upplever att alla andra mer är staffagefigurer som inte behöver beaktas (åtminstone inte i fotnoter och ärliga referenser) eftersom han är så nöjd med sina egna intressanta bidrag. Nyhetsvärdet hos texterna är helt enkelt, att världen inte tidigare fått ta del av hans personliga åsikter – och denna kring vår hjälte

hänförda publik skulle bara bli distraherad i intaget av det egna budskapet, om detta hade behövt blandas upp med omnämmandet (exempelvis i fotnoter) att det redan befunnit sig andra inom området. Överhuvudtaget blir källarbete lite tråkigt och onödigt (och dessutom tidskrävande) – eftersom egot har så många egna åsikter som skulle komma i skymundan, när noggrant källarbete och beaktande av övriga diskursdeltagares bidrag måste göras. Alla träd i skogen skulle skymma den sköna anblicken av den egna, just planterade, sticklingen i den lilla upptrampade gläntan. Efterhand utvecklas detta självcenterade skrivande till en allt större grad av ytlighet, eftersom djupstudiet av källor, strukturer, resonemang och allsidig belysning inte premieras. Och inom media – den ovan berörda tredje uppgiften – tar sig jagbetonandet uttryck i en jakt på personligt exhibitionistisk divertissemang, med uttalanden långt bortom den egna sakkunskapen (som dessutom parallellt urgröps av allt ytligt munväder samt den avtrubbande effekten som hans självbelåtenhet för sig). En strävan efter ljus, inte för att se, utan för att synas bättre. Men med den inflatoriskt inflammerande överdriften av åsikter – i alla sammanhang (även bortom egen sakkunskap som sagt) – sänks värdet av varje nytt inlägg (även inom sakkunskapsområdet, eftersom man kan anta att samma ytliga principer gäller bakom dessa ständiga revolutionerande åsikter). Förr brukade man ha visst överseende med dessa ungdomligt omogna karaktärsdrag, såsom något som ändå brukar rätta till sig (med ålder och erfarenhet). Det är dock möjligt att dagens ytliga klimat för med sig, att mognadsprocessen och den kritiska (särskilt självkritiska) medvetenheten uteblir – så att även vuxna människor ogenerat beter sig som bekräftelsesökande dagisbarn. Om lärlingen förr tillägnade sig insikter om mer respektive mindre lyckade föreställningar bakom scenen, vill han numera ofta direkt anträda manegen som pajasen, utan att ens reflektera över den röda näsan, de för stora skorna samt den yviga peruken.

Nå, det hela har ju ett visst underhållningsvärde. Utifrån denna artikels tema om genomslag i praxis, kan dock klart sägas att vuxna jurister – och man måste ju ha nått viss ålder för att bli domare (eller advokat, åklagare etcetera) – inte uppskattar alltför yviga och självcenterade förfäktanden på egots arena. När det noggranna beaktande av annan forskning ersätts av ett minimalt pliktskyldigast enstaka (icke relevant) fotnotsangivande, så skiner det lite för tydligt igenom att texten egentligen bara säger jag, jag, jag och än lite mer jag. Kanske synd, för det kan ju finnas en eller annan god idé i mängden – bara den hade odlats och penetrerats på ett allsidigare och skickligare hantverksmässigt sätt.

Typ (17) – Den punktuella sloganleverantören

Denna forskartyp är egentligen en, något ytligare, kusin till tesdrivaren (Typ 15), men för att typologin ska uppvisa så många egenheter som möjligt, får varje karaktärsdrag en egen personifiering. Om tesdrivaren söker bygga upp en tankegång som ska gå i mål på visst sätt, förkortar sloganleverantören resonemangen, och fokuserar – liksom en reklamman – budskapet till en slagkraftig devis. Förenklingen av de svårare argumentationsbanorna tar sig därvidlag uttryck i slagord, exempelvis om att det komplicerade begreppet ”egentligen” kan förstås utifrån en enda grundtanke, att det mångsidiga avvägandet ”i själva verket” kan summeras i en enda tung värdering (som slår ut alla andra – ja det finns därför knappt något annat) eller överhuvudtaget att en populär slogan – en så kallad ”one-liner” – marknadsförs som den saliggörande devisen för hela rättsområdet och alla dess intrikata specialfrågor. Istället för det ansträngande arbetet med att rekonstruera långa resonemangssteg, där rekvisit och utslagsgivande värderingar appliceras på de många omständigheterna – och där olika linjer av argumentation möts, korsas och bryts – kännetecknas denna stil av ett ”punktuellt” påstående. Som ersättning för en väv av argument för och emot, via ett avbetande av en mångfald frågeställningar, inriktas nämligen den skrivande aktiviteten på en enda punkt, som så slagfärdigt som möjligt marknadsförs. Att sätta punkt snabbt, utan att behöva inventera och problematisera de många stegen dessförinnan, blir därmed den väg till förenkling som beträds. Men ”enkelt” blir det därmed i betydelsen simpelt och ytligt, emedan fullödiga juridiska resonemang är mer nätverksliknande med många avvägande bedömningar – inte bara ett punktuellt konstaterande.

Fördelen med detta sätt att skriva är emellertid, att texterna ofta blir slagfärdiga och klatschiga. De kan därmed stimulera till debatt och vidareutveckling av de teman som framhävs. I positiv mening kan man på detta sätt se sloganskrivaren som en katalysator, vilken genom journalistiskt stimulerande skrivelser ger uppslag till nya diskussioner. Emedan den erfarna juristen så lätt ser igenom förenklingarna och den nyhetsstressade självupptagenheten, har skrivelserna dock ingen större förmåga att slå igenom och påverka rättsbildningen. I vart fall inte genom sin egen (frånvarande) argumentationsstruktur – men kanske indirekt genom att skapa intresse för ämnet.

Typ (18) – Den petimäteraktiga teknikern

Nu vänder vi blicken mot en sträng teoretiker, som analyserar utifrån en viss given begreppsvärld, där ett rejält mått av tekniska termer och problembilder medför, att bara de redan invigda alls hänger med – men de är ofta inte intresserade, eftersom de redan (tycker att de) vet svaren. Den tekniska behärskningen är obestridlig, vilket ger begreppslig stringens och en högt utvecklad juridisk formalism. Men ändå – eller just därför – föreligger en risk, att nya problem och pragmatiska problemlösningar med avvägningar kommer i skymundan. Systemet blir så finslipat, liksom tekniken att manövrera inom det, att alla nytillskott av tankar upplevs som hotande avvikelser och avfall.

Teknikern besitter dock forskaregenskaper som bör uppskattas. Den noggranna analysen, den begreppsliga inordningen i större sammanhang och andra liknande aktiviteter innebär ett gott värn mot att frirättsligt släppa kravet på viss ordning och konsekvens i resonemangen. Men möjligen kommer, hos teknikern, dessa resonemang – och kommunikationen – i andra hand efter begreppen.

Typ (19) – Den petiga felfinnaren

Vi har alla stött på typen i alltför många privata, offentliga och yrkesmässiga sammanhang. Den där figuren som skapar all sin egen positiva glädje, genom att negativt söka felen hos andra. Inom rättsvetenskapen söker han i varje ny dom från HD (eller varje ny artikel – eller bok, om han orkar läsa) en formulering, ett resonemangsled, en detalj, en systematisk helhetsaspekt etcetera som han påvisar – i vart fall påstår – är en felaktighet, ett misstag eller ett förbiseende (varvid utrymmet för felfinnandet kan öka, eftersom området för sökandet ökas från det skrivna till allt som inte skrivits). På så sätt bygger han upp en positiv bild av sig själv, såsom vän av ordning eller som allvetande bedömare av andras insatser. Tyvärr missar han ofta nyare resonemangsomvandlingar, eftersom han måste utgå från redan fasta kategorier; inte sällan bygger felletandet på tämligen tendentiösa tolkningar av domar och andra källor, som bara kan pådyvlas den publik som nöjer sig med dagisjuridik. Dessutom upplevs felfinnaren som en ganska tråkig skribent, som man inte orkar läsa i längden. Man får helt enkelt inte rätt genom att ständigt hävda att alla andra har fel.

Det positiva är förstås den kritiska överprövningen, som inte räds att grundligt granska texter, inklusive domar från högsta instans. Och om

det någon gång verkligen är fråga om ett misstag, så är det förstås angeläget att det kan komma fram. Men troligen skulle felfinnaren nå större genomslag, om den granskande begåvningen antog en mer konstruktiv skepnad. Eller för att tala klarspråk, både övrig doktrin och HD uppfattar en ständigt fåktande felfinnare som en förlorare och gnällspik – inte som en upptäckare och sanningssägare.

Typ (20) – Den retoriska frasmakaren

Snygga texter med lustiga vändningar och ett oratoriskt flöde – med verserade inslag nästan som i ett festtal – levereras av vår retoriker. Han blir dock ofta så nöjd med sina verbala fyndigheter, att han kan råka glömma det slitsamma arbetet med källorna och deras uttömmande behandling. Det finns, med andra ord, risk för ytlighet och förförelse via utanverket. Dessutom faller han alltemellanåt in i redan färdiga eller rentav uttömda former, med ett antikverat språkbruk, som för tankarna till gamla svartvita parodiska långfilmer. Det är nästan så att man vid somliga tillfällen mentalt förbereder sig på, att Thor Modéen eller Åke Söderblom ska bryta ut i en skojfrisk kuplett från en revy eller pilsnerfilm.

Men visst är det trevligare att läsa en text som är författad av en vältalig samt stilistiskt medveten person. Den vikt han lägger vid formuleringarna, och den glädje som däri är investerad, kan ofta vara en välsmakande krydda som ökar både läsbarheten och den positiva upplevelsen av en text. Mementot är därför, att det hela inte får gå överstyr så att det egna nöjet med den tekniska uppbyggnaden och formuleringarnas kraft går på automatik. Men om framställningskonsten eftersinnande sätts i problemlösandets och resonemangsanalyserandets tjänst, kan intresseväckande perspektiv och kulörer ge bidrag till en spännande bild av rätten.

Typ (21) – Den esoteriska mystikern

Om klarhet och tydlighet är framträdande ideal hos många forskare, så har vi här en företrädare för en trotsigt motsatt strävan. Mystikern vägrar att inordna sig i givna källargument eller praktiska problem och lösningar. Istället ges grumliga budskap såsom från oraklet i Delsbo, om att man egentligen – högt uppe i det blå – kan befria sig från problemen. Med gladlynt ironi noteras hur de traditionella företrädarna för rättsområdet fastnat i frågeställningar, rättskällor och metoder, som man själv genomskådat som chimärer. Varför krångla med att försöka ge svar och riktlin-

jer, om man kan ställa sig vid sidan av och inför en likasinnad mindre krets ”besvara” rättslivets svåra frågor med att de inte behöver övervägas? Man har ju en egen hemlighetsfull upplevelse, som bara kan delas av de invigda. Att inte bli förstådd är då en överväldigande positiv respons, som styrker tron på den egna originaliteten och genialiteten.

Det är förstås bra att bryta invanda tankemönster och sätt att formulera rättsfrågorna (och frågorna om rättsfrågorna). Däremot bör övervägas hur man bäst kommunicerar sina budskap. Det som mystikern med stolthet upplever som att han inte blir förstådd, upplevs hos andra som att han själv inte förstått; de andra ser inte sina förmenta missförstånd som sådana, utan anser att mystikern missat något. Man når nog de vanliga hårt arbetande odlarna av rättskulturen bättre, om man tar diskursen på allvar – på dess egna villkor (inte genom att strö ut apokryfiska och dunkla sentenser om något där bortom).

Typ (22) – Den poetiska eskapisten

Eskapisten har av sin storebror mystikern (Typ 21) lärt sig, att man bör sky den stora publikens uppskattning – och än mer den önskade förståelsen. Tryggast och skönast blir då att odla en värld för sig själv, där den personliga stilistiken och de egna nyckerna får bli en vallfartsort för de privata fantasierna om omnipotens. Genom att smaka på den egna formuleringskonsten – och njutningsfullt äta frukterna av sin egen skapelseprocess – blir poeten alltmer övertygad om att han tillhör en bättre värld än de andra juristerna. Följdriktigt har man att förvänta en flykt, bort från allt som ens liknar relevanta problem för rättstillämpningen, till källartillhållets dyrkan av efemära franska poeters skönhet i umgänget med sinnesjukdom och andra lockande livsformer.

Onekligen är det ytterst positivt om en rättsvetenskaplig text även kan presenteras i en form, som ger ett visst språkligt (mer)värde. Men varningslamporna bör börja blinka, om författarens poetiska intresse tar över, så att han vill fly från de tunga, komplexa rättsliga frågeställningarna till flytande dikt eller prosa om allt annat än juridik – och helst bara presentera aforismer, diktfragment eller stilistiska övningar som handlar om övningar i stilistik (för att uttrycka det ostiligt).

Typ (23) – Den engagerade (övervintrade) revolutionären

En forskare har ofta en viss revolutionär potential; åtminstone finns gärna en vilja att förändra – vissa rättsliga lösningar, större tankemönster eller rent av hela samhället. Under en period för några decennier sedan mättes samhällsengagemanget i graden av anslutning till mer eller mindre absolutistiska läror, varvid de riktigt ”medvetna” gärna såg sig som befriare och avantgardets fanbärare mot en ny ljus form av lycklig samhällsordning (eller diktatur). Rester av denna engagemangsjuridik kan även idag spåras i ett språkbruk som målar upp författaren som radikal, samhällstillvänd och ”snäll” mot allehanda svaga grupper. Risken är uppenbar, att problemformuleringen blir inaktuell – eller att engagemanget bara blir en påklitrad fasad. Att ständigt ”avslöja” klassargument, könsaspekter och att stryka all samhällsförändring medhårs, leder ofta till en intellektuell urvattnad och förutsebar bekräftelse av den egna politiska ståndpunkten – utan att nödvändigtvis något rättsligt givande (eller ens intressant) framkommer. Man skriver för sina lika övertygade vänner, och känner sig trygg i vetskapen, att man inom den lilla radikala gruppen egentligen har rätt.

Det positiva med engagemang och samhällsanknytning är att texterna tydligare blir situerade i en faktisk problemsituation, där övergripande teman förklarar sammanhangen. Men dagens eller gårdagens radikala frågor har ofta ett bäst-före-datum. Slentrianskrivierier om svaga grupper, gräsrotsröster och underifrånperspektiv – inklusive att framställa sig själv som ”underdog” – blir lätt endast en poserade och självrättfärdigande linje. Förvisso ska man inte begå misstaget, att tro att rättspolitikerna ligger bortom rätten, men denna diskursarena frodas bäst – och har bäst chanser till genomslag – om de direkta politiska implikationerna tonas ned, till förmån för en argumentationsinventerande undersökning av rättens politiska och samhälleliga möjligheter.

Typ (24) – Den ensidiga ideologen

Denna figur liknar revolutionären (Typ 23) i sin politiska ambition, men har sällan en helt övergripande vision, utan favoriserar blott en viss ideologi som redan i viss mån råder; ett visst släktskap med tesdrivaren (Typ 15) kan därför förmärkas. Tron på en god – liberal, konservativ, socialdemokratisk etcetera – sida och en ond motsida är tydliga kännetecken. Denna ideologiska variant leder lätt till paranoia och egocentriska

åsiktshävdanden, där marknadsliberala eller sociala värderingar läggs som grund, då författaren hävdar att de rättsliga lösningarna bör sökas inom ramen för hans ideala ideologi.

Fördelen med dessa tydligt ideologiskt drivna författare är därmed, att man får en renodlad bild av hur en viss politisk linje kan ge återverkningar i rättens funktioner. Men polariseringen av god och ond – explicit eller underförstått – ger dock ett alltför förutsägbart och tendentiöst förhållningssätt, för att linjen ska få något större genomslag i praxis. Måhända kan dock resonemangen på sikt påverka hur den framtida diskussionen – och därmed även förarbetena och prejudikaten – kommer att se ut.

Typ (25) – Den vinningssökande vindflöjeln

Akademiska titlar har sin lockelse. Men om man lånar ut sin fina titel till Mammon, förvandlas man omedelbart till en visitkortsprofessor. Att skriva på beställning (inte bara beställda teman, utan just beställda åsikter och slutsatser) är nämligen problematiskt och komprometterande; att göra det mot betalning – dessutom grov betalning – är direkt livsfarligt. Då förvandlar sig forskaren till en handelsman som ensidigt levererar bästa möjliga argument för den betalande kunden, och sen skriver under de önskade åsikterna som om det inte vore fråga om en vanlig advokatinläga, utan en rättsvetenskapligt avvägd rättsutredning. Han får då gradvis börja strunta i den resonerande väven av alla argument för och emot ... för att enbart fokusera på vad som kommer att se bäst ut för kunden. Kunden har alltid rätt, och vad som i en sådan kundrelation är rätt omvandlas också till juridisk "rätt". (Observera att det anförda inte handlar om kritik mot att det överhuvudtaget skrivs rättsutlåtanden, utan just fokuserar på de köpta åsikterna istället för den seriösa rättsutredningen.) Sådant måste vara förödande för personligheten, om man inte enbart älskar pengar. Risker är också att han som rättsvetenskaplig författare fortsätter den invanda modellen med svartvit argumentation, där inga nyanser finns utan där jaget alltid har alla argument på sin sida, och där han efterhand inte ens bryr sig om en total (eller ens partikulär) argumentationsinventering och ett inordnande av lösningen i en större kontext. Resultatet blir ohämmade åsiktshävdanden och tvärsäkra förkastanden av allt som motparten anför, men om författaren redan är köpt – eller har inövat en tendens att alltid vara ensidig för bara en viss lösning – blir det problematiskt att lita på "analysen" och kritiken (exempelvis mot HD som inte följde den linje han fått betalt för att säga att HD måste följa).

För alla ovan beskrivna forskartyper har det efter den första lätt ironiska beskrivningen tillfogats ett andra stycke, där egenskaperna vänds till sin fördel, så att man kan förstå det underliggande budskapet om att söka en personlig balans för sin forskarroll. Men avseende den nu presenterade typen kan typiskt sett inget positivt sägas. Det är fullständigt katastrofalt för hela den rättsvetenskapliga kåren att sådant får passera. Om en dylik figur dök upp exempelvis i Uppsala, skulle han åka ut med huvudet före. Troligen och förhoppningsvis skulle responsen bli likartad på de flesta fakulteterna i landet.

Typ (26) eller (0) – Den perfekt avvägda idealiska författaren

Och så då till sist, äntligen har vi nått den alltigenom goda forskaren, som bara kan tecknas i ett rosenrött skimmer av beundran. Han har hittat en perfekt balans av olika goda sidor samt har även mirakulöst undvikit att ta intryck av ett enda negativt drag. Men som diktaren säger ...

*"Honom har vi aldrig sett
Vägen eller han gick snett"*

Avslutande ord om olikheternas balans

Om läsaren lyckats tränga igenom det för varje forskartyp inledningsvis anslagna satiriska tonfallet, hoppas jag att man kan börja uppfatta en mer tonskön och inkluderande melodi – nämligen en hymn som besjunger olikheternas lov. Som ett "soundtrack" till denna artikel, har jag hela tiden i mitt inre hört John Lennons "Nowhere Man" från Beatles album "Rubber Soul" (1965). Känner du igen dig?

*"He's a real nowhere man
Sitting in his Nowhere Land
Making all his nowhere plans
for nobody
Doesn't have a point of view
Knows not where he's going to"*

Så långt framstår den omsjungne mannen som en karikatyr, som en världsfrånvärd och inskränkt person att håna för sin meningslösa, solipsistiska

självupptagenhet och brist på reella kontaktytor för genuina möten. Men just där får texten en vänligare vändning, samtidigt som harmoniken löser upp spänningen genom att återföras till grundackordet; och Lennons röst erhåller då också en milt försonande glans, när han vänder sig till lyssnaren och frågar:

"Isn't he a bit like you and me?"

Bara om man kan vända den ironiska blicken inåt, går det att upptäcka något – annars blir man bara en gnällspik. Men lyckas man med den nyktra självakttagelsen, bör en stillsam reflektion över stil- och typdrag kunna ge en alltmer medveten balans av de olika egenskaperna. Balansakten har i vart fall varit huvudtemat för denna betraktelse – inte att fastslå det (enda) goda sättet samt de (i så fall många) dåliga sätten att bedriva rättsvetenskap och att möta den praktiserade rätten. I en pluralistisk tid kanske vi kan bejaka flera olika sidor av rättsvetenskapens möjligheter. Genom att med intresse se och identifiera skiftande typdrag hos doktrinenens företrädare, skapas förutsättningarna för en tillmötesgående dialog och uppskattning av olikheterna – och kanske en balanserad syn på olikheterna och olika balanspunkter för olika situationer, olika texter och olika kontexter. Kort (och balanserat) sagt handlar det om att uppnå balans på ett balanserat sätt.

